

АСОСИЙ ХАВФ ОМИЛЛАРИНИНГ МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРДА ТАРҚАЛИШИГА ХОС ХУДУДИЙ ЭПИДЕМИОЛОГИК ЖИҲАТЛАР

Мамасолиев Н.С., Отажонов И.,
Усманов Б.У., Қаландаров Д.М.

Андижон давлат тиббиёт институти ва РШТЁИМ АФ, Андижон

Тадқиқотнинг долзарблиги. Жаҳон миқёсида мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражасини ўзига хос “барометри”, аҳоли саломатлигини баҳолашнинг асосий мезонларидан бири болаларнинг касалланиш структураси ва даражаси бўлиб ҳисобланади. Бунда олдинга сурилаётган мулоҳазалар соғлом бола, соғлом авлоднинг дунёга келиши ва уни тарбиялаб вояга етказишда етти ёшгача болаларнинг саломатлик кўрсаткичларини яхшилашдан иборат, чунки болаларни соғ-саломат вояга етказиш, соғлом ишчи кучини яратиш келажакда аҳоли саломатлиги, мамлакат тараққиёти кафолати сифатида баҳоланади². Аёллар, болалар ва ўсмирлар саломатлигини муҳофаза қилишнинг глобал стратегияси (2016-2030йй.) да белгиланган дастурни амалга ошириш мақсадида ЖССТ ва унинг ҳамкорлари бугунги кунда эрта ёшдаги болаларни рағбатлантирувчи тарбиялашнинг йўриқномавий тамойилларини ва оператив йўриқномани ишлаб чиқишмоқда.

Тадқиқотнинг мақсади: мактабгача ёшдаги болалар касалланиши уларга таъсир этувчи тиббий-ижтимоий омилларни комплекс баҳолаш, болалар саломатлигини, тиббий ёрдам сифатини яхшилашга қаратилган чора-тадбирлар мажмуини ишлаб чиқиш.

Тадқиқот материали ва усуллари. Андижон вилояти - [Фарғона](#) водийсининг шарқий қисмида жойлашган. Майдони 4,2 [минг](#) км². Аҳолиси 3 млн 166 минг киши (2021). Андижон вилоятида 14 [қишлоқ](#) тумани (Андижон, Асака, Балиқчи, Булоқбоши, Бўз, Жалақудуқ, Избоскан, Марҳамат, Олтинкўл, Пахтабод, Улуғнор, Хўжабод, Шаҳрихон, [Қўрғонтепа](#)), 11 [шаҳар](#) (Андижон, Асака, Марҳамат, Охунбобоев, Пахтабод, Пойтуғ, Хонобод, Хўжабод, Шаҳрихон, Қорасув, [Қўрғонтепа](#)), 5 [шаҳарча](#) (Андижон, Бўз, Жанубий Оламушук, Куйганёр, [Полвонтош](#)) ва 888 та маҳалла фуқаролари йиғини [бор](#) (2021). Маркази - [Андижон](#) ш. Аҳолисининг кўпчилигини [ўзбеклар](#) ташкил этади. Аҳоли зичлиги, 1 км² га ўртача 517 киши тўғри келади.

Натижалар ва хулосалар. Шаҳар ва қишлоқ болаларига таъсир этувчи тиббий, ижтимоий ва гигиеник омиллар

Етти ёшгача болалар ҳаёти асосан оилада кечади, шунинг учун оилалар турмуш тарзини ўрганиш катта аҳамиятга эга. Оилаларнинг турмуш тарзи ва шароити болалар саломатлигига таъсир кўрсатувчи муҳим омиллардан биридир.

Турмуш тарзи, турмуш шароити, ота-оналарнинг тиббий фаоллиги каби омилларнинг болаларни турли ёш давларига таъсирини дифференциал ҳолда ўрганиб чиқиш ушбу омилларни болаларнинг касалланиш кўрсаткичларига таъсир этишини аниқлаб берди. Шу билан биргаликда айрим омиллар ва омиллар гуруҳининг тутган ўрни (аҳамияти) бола ёшига қараб ўзгариб бориши ҳам аниқланди.

Болалар саломалик ҳолатини баҳолашда биологик омиллардан боланинг нечинчи ҳомиладорлик ва нечинчи туғруқдан туғилганлигини билиш муҳимдир. Тадқиқотга жалб қилинган шаҳар болаларининг 39,2%и ва қишлоқ болаларининг 24,3%и биринчи ҳомиладорликдан туғилганлиги қайд этилган. 2-,3-,4-,5- ва 6-ҳомиладорликдан туғилган болалар қишлоқ болалари орасида устунлик қилди, хусусан олтинчи ҳомиладорликдан туғилган болалар қишлоқларда шаҳарга қараганда 2,5 марта кўплиги қайд этилди.

Бола туғилганда онанинг ёши ҳам катта аҳамиятга эга омиллардан биридир. 17 ёшдан кичик ва 40 ёшдан катта оналардан туғилган болалар орасида ривожланиш нуқсонлари кўп учраши тадқиқотчилар томонидан асослаб берилган. Тадқиқотга жалб қилинган 10,2% қишлоқ болалари ва 7,5% шаҳар болалари 20 ёшгача бўлган оналардан туғилганлиги аниқланди, шаҳар ва қишлоқ ҳудудида 40 ёшдан катта бўлган оналардан туғилган болалар сони деярли бир хил эканлиги қайд этилди. Иккала ҳудудда ҳам 24-35 ёшли оналардан туғилган болалар улуши юқори, мос равишда қишлоқда 55,3%, шаҳарда 54,8%.

Қариндошлар орасидаги никоҳ Ўрта Осиё давлатлари миллатлари орасида кенг тарқалганлиги сабабли, етти ёшгача бўлган болалар касалланишга ушбу омилнинг таъсирини ўрганиш биз учун қизиқарлидир.

Фарғона водийсида қишлоқ ҳудудлари қариндош уруғлар ўртасидаги никоҳлар қайд этилиши даражаси шаҳарникига қараганда юқори эканлиги проф. Б.М.Маматқулов тадқиқотларида ҳам очиб берилган. Бизнинг тадқиқот натижалари ҳам ушбу омилнинг қишлоқ аҳолиси орасида юқорилигини кўрсатди. Хусусан, ҳам яқин, ҳам узоқ қариндошлар орасидаги никоҳлар қишлоқда шаҳарга қараганда 2 баробар юқорилиги қайд этилди. Шаҳарда 75,3% ва қишлоқда 54,3% ота-оналар қариндош эмаслиги аниқланди.

Туғруқлар орасидаги интергенетик омил ҳам онанинг ҳам туғилажак боланинг саломатлик ҳолатига таъсир кўрсатади, хусусан туғруқлар орасидаги интервал билан болалар касалланиш кўрсаткичлари бир-бирига тескари пропорционал бўлиб, интервал қанчалик кичик бўлса, касалланиш шунча юқори бўлиши қайд этилди. Қишлоқда туғруқлар орасидаги интервал 1 йилгача бўлган даврда туғилган болалар улуши шаҳарга қараганда 2 баробар юқори, аксинча интервал оралиғи 3 йил бўлган шаҳарда юқолиги аниқланди.

Кўп тадқиқотчилар томонидан болалар саломатлиги шаклланиши, хусусан касалланиш даражасига ҳомиладорликнинг кечиши, боланинг туғилган вақтидаги вазни ва туғилган вақтидаги саломатлик ҳолати кучли этиши асослаб берилган. 2500 грдан кам ва 4000грдан юқори вазн билан туғилган болалар касалланиш хавфи нормал вазн билан туғилган болаларга қараганда юқоридир. Қишлоқда шаҳарга қараганда 2500 грдан кам ва 4000грдан юқори вазн билан

туғилган болалар улуши шаҳарга қараганда юқорилиги қайд этилди (мос равишда қишлоқ 11,0% ва 7,0%; шаҳар 8,0 ва 5,0%).

Ҳомиладорликнинг кечиши, боланинг туғилган вақтдаги саломатлик ҳолати болалар саломатлигига асосан уларнинг биринчи ёшида кучли таъсир этади. Ҳомиладорлик асоратлар билан кечганда (ҳомиланинг тушиш хавфи, ҳомиладорлик вақтидаги токсикозлар) ёки бола асфикция, туғруқ жароҳатлари билан туғилса, уларнинг касалланиш хавфи ҳомиладорлик нормал кечган ва асоратсиз туғруқлардан туғилган болаларга қараганда 2,0 марта юқоридир. Бу айниқса шаҳар болаларида қишлоқга қараганда юқори эканлиги қайд этилди (мос равишда 19,2 ва 15,2%).

2 ёшдан ошган болалар саломатлигига хусусан, боланинг биринчи ёшидаги касалланишлари кучли таъсир кўрсатади. Агар бола биринчи ёшда тез-тез касалланувчилар гуруҳига кирса, унинг кейинги ёшларида касалланиш хавфи 2,0-3,0 марта юқори бўлиши маълум. Қишлоқ болалари орасида тез - тез касалланувчи болалар улуши 21,3%ни ташкил қилган бўлса, шаҳар болалари орасида бу кўрсаткич бир оз пастлиги яъни, 17,8% қайд қилинди.

Ота-оналарнинг саломатлиги оиланинг саломатлигини белгилайди. Ота-оналарда сурункали касалликларнинг мавжудлиги ёки ота-оналардан бири тез-тез ўткир касалликлар билан оғриган оиладаги болаларнинг касалланиш хавфи соғлом ота-оналардан туғилган болаларга қараганда 2,0 марта юқорилиги аниқланди. Сурункали ёки ўткир касаллиги бор ота-оналар қишлоқда 28,0%ни ташкил этди. Сурункали касалликларлардан оналарда артериал гипертензия, сурункали пиелонефрит, сурункали камқонлик, сурункали гастрит ва бошқалар борлиги аниқланди.

Юқорида келтирилган биологик омилларнинг болалар касалланишига таъсир кучи боланинг ёши ўсиб бориши билан кескин камайиб боришини тадқиқотларимиз тасдиқлади.

Кўкрак сути болалар учун бебаҳо неъматдир. Болаларни кўкрак сути билан овқатлантириш уларни келгусида соғ - саломат ривожланишида катта омил. Сунъий овқатлантирилган болалар касалланиш хавфи табиий овқатлантирилган болалар касалланиш хавфидан 3,0 марта юқори эканлиги кўп тадқиқотларда такидлаб ўтилган. 82,3% қишлоқ ҳудудида яшовчи оналар кўкрак сути билан болани овқатлантирган бўлса, шаҳарда бу кўрсаткич бироз пастлиги кузатилди, яъни 65,5%.

Кўкрак сути билан озиқлантиришнинг давомийлиги ҳам болалар касалланишларига таъсир кўрсатади. 1 ёшгача кўкрак сути билан боқилган болалар 3 ойгача кўкрак сути билан боқилган болаларга қараганда 2,0 марта камроқ касалланиши аниқланган. Оналарнинг болани 3 ойгача кўкрак сути билан боқиб кейин аралаш ёки сунъий овқатлантиришга ўтганлиги сабаблари қуйидагилар кўрсатилди: 44,5% оналар сути камлиги, 17,2% боланинг кўкрак сутини эммай қўйганлиги ва бошқ. Шунингдек, қишлоқ оналари болаларини биринчи овқат сифатида картошка пюреси, шўрвалар, яъни қозон овқатларни берганлиги аниқланган бўлса, шаҳар оналари турли тайёр бўтқалар (каша) (манний, гречка, гуруч) ва мевали пюрелар берганлиги аниқланди. Тайёр бўтқалар бола организми учун керакли микроэлементлар, оксил, ёғ,

углеводларни таъминлаб бериб, боланинг нормал ҳам жисмоний ҳам ақлий ривожланиши учун муҳимдир. Шу билан бирга, қозон овқатларга қараганда улар боланинг ошқозон ичак трактида енгил сўрилади. Шунинг учун қўшимча овқатлантиришда тайёр бўтқалардан фойдаланиш боланинг саломатлиги учун муҳим.